

ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ
Факультет економіки та менеджменту
Кафедра філософії та соціально-політичних наук

Затверджую:

Декан факультету
проф. Є. В. Мироненко
« 31 » серпня 2021 р.

Гарант освітньої програми:

доц. О. П. Кваша
«31» серпня 2021 р.

Розглянуто і схвалено на засіданні
кафедри філософії та СПН
Протокол № 1 від 31 08. 2021р.

В. о. завідувача кафедри
доц. Є. В. Болотіна

**Робоча програма навчальної дисципліни
«ІСТОРІЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ»**

галузь знань

05 «Соціальні та поведінкові науки»

спеціальність

052 «Політологія»

назва освітньої програми

«Політологія»

рівень вищої освіти

перший (бакалаврський)

статус

вибіркова

Розробник: О. П. Кваша, канд. політичних наук

І. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Показники		Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
денна на базі ПЗСО	денна на базі ОКР «Молодший бакалавр»		денна на базі ПЗСО	денна на базі ОКР «Молодший бакалавр»
Кількість кредитів		ОПП (ОНП) «Політологія»	вибіркова	
4				
Загальна кількість годин				
120				
Модулів – 1		Професійна кваліфікація: бакалавр політології	Рік підготовки	
Змістових модулів – 1			3	
Індивідуальне науково-дослідне завдання			Семестр	
_____ (назва)			5	
Тижневих годин для <u>денної</u> форми навчання: аудиторних 2 / самостійної роботи студента 5 /		Освітньо-кваліфікаційний рівень: перший (бакалаврський)	Лекції	
			30/4	
			Практичні/Лабораторні	
			15/	/
			Самостійна робота	
			75/116	
залик		Вид контролю		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить для денної форми навчання - 45/75, заочної 4/116

II ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1 Навчальна дисципліна «Історія філософської думки» є складовою освітньо-професійної програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», галузі знань 05 «соціальні та поведінкові науки», з напрямку підготовки 052 Політологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Історія філософської думки» є філософія як феномен культури, система філософського знання, включаючи сучасні філософські концепції та основні філософські проблеми.

1.2 Мета дисципліни - є: надання знань з філософії як світогляду людини, або сукупності поглядів на світ у цілому та ставлення людини до цього світу, в розумінні онтологічних, гносеологічних, аксіологічних і соціальних проблем буття.

1.3 Завдання дисципліни: забезпечити засвоєння специфіки філософського осягнення дійсності, ознайомити із наявними філософськими концепціями, які розкривають поліфонізм та плюралізм філософського мислення, створити умови для формування світоглядно-методологічної культури студентів.

1.4 Передумови для вивчення дисципліни : базою для вивчення дисципліни є попереднє вивчення таких дисциплін, як: «Історія України», «Всесвітня історія», «Історія зарубіжних політичних вчень», «Історія української культури», «Філософія», та ін.

1.5 Мова викладання: українська

III ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

При викладанні навчальної дисципліни «Історія філософської думки» увага приділяється оволодінню здобувачами такими загальними та фаховими (спеціальними) компетентностями, як:

- знання предметної області та професійної діяльності (ЗК01);

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен продемонструвати достатній рівень сформованості наступних програмних результатів навчання:

- розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності (РН01);

Здобувачі вищої освіти, вивчаючи навчальну дисципліну «Історія філософської думки», опановують систему знань і навичок, що дозволяють сформулювати такі спеціальні результати:

у когнітивній сфері:

здобувач здатний продемонструвати знання і розуміння основних етапів становлення і розвитку світової філософської традиції, розуміння специфіки історичної парадигми філософії в її визначальних рисах, продемонструвати знання і розуміння особливостей філософського мислення та його історичну природу, розуміти роль історії філософії для актуального філософського мислення, продемонструвати знання і розуміння найважливіших філософськими понять і категорій, орієнтацію в напрямках і тенденціях сучасного філософського дискурсу, їх зв'язку з попередньою інтелектуальною історією.

в афективній сфері:

здобувач здатний критично осмислювати лекційний та позалекційний навчальний матеріал, використовувати набуті знання при веденні дискусій з актуальних проблем філософії в її визначальних рисах; аналізувати науково-історичну та філософську літературу (як тексти першоджерел так й критичні дослідження) орієнтуватися у сучасних наукових концепціях, в межах яких здійснюється її вивчення, здобувач здатний співпрацювати із іншими здобувачами та викладачем в процесі обговорення проблемних моментів на лекційних та практичних заняттях, при виконанні і захисті індивідуальних завдань; ініціювати і брати участь у дискусії з питань навчальної дисципліни, розділяти цінності колективної та наукової етики.

у психомоторній сфері:

здобувач здатний самостійно бачити, виявляти та аналізувати феномен світової філософської думки у широкому контексті культури, філософської антропології та футурології; здобувач здатний брати участь в інтелектуальних дискусіях, використовувати ввічливі форми звернення до опонента, концентруватися на значущих складових судження, не переходячи на особистості; здобувач здатний

презентувати результати проведених історико-філософських досліджень та здійсненої самостійної роботи у вигляді доповідей, повідомлень, есе, презентацій, конспектів, мати навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здобувач здатний самостійно здійснювати пошук, систематизацію, викладення літературного матеріалу; здобувач здатний здійснювати аналіз та інтерпретацію гуманітарного тексту: здатність виокремити та відтворити смислову структуру тексту.

IV ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Стратегії і напрями сучасної філософії

Принципи та ідеали класичної та некласичної західної філософії. Причини переходу від класичного до некласичного філософствування. волюнтаризм філософії А.Шопенгауера та Ф.Ніцше. Розуміння філософствування та екзистенції за С.К'єркегором. Основні тенденції розвитку сучасної західної філософії. Найбільш впливові напрями та течії філософії заходу. Раціональна, ірраціональна та релігійна філософія у сучасній західній філософії.

Тема 2. Онтологія як філософське вчення про буття. Метафізика. Діалектика

Філософське розуміння проблеми буття. Уявлення про онтологію як вчення про буття. Історико-філософські варіанти розгляду проблеми буття. Особливості розуміння буття як засади виникнення різних філософських концепцій. Буття: форми (модуси), структура . Співвідношення категорій «буття», «субстанція», «матерія». Матерія: атрибути, спосіб і форми існування матерії. Сучасні уявлення про спосіб і форми існування матеріального світу. Метафізика й онтологія. Діалектика: історичні типи й альтернативи діалектики. Принципи, закони й категорії діалектики.

Тема 3. Свідомість як філософська проблема

Філософський зміст проблеми свідомості та шляхи її розгляду в історії філософії. Основні підходи до пояснення феномену свідомості. Концепції свідомості. Найбільш загальні властивості свідомості, функції та структура свідомості. Філософське визначення свідомості. Свідомість, самосвідомість, мова. Суспільна та індивідуальна свідомість. Феномен ілюзорної свідомості. Свідоме і несвідоме. Концепції несвідомого.

Тема 4. Філософія пізнання. Наука як соціокультурний та пізнавальний феномен.

Проблема пізнаваності світу та спроби її розв'язання. Уявлення про знання і пізнання. Гносеологія. Об'єкт і суб'єкт пізнання. Види, рівні пізнання. Форми пізнання. Чуттєве і раціональне пізнання. Характерні риси інтуїції. Співвідношення пізнання і розуміння. Проблеми істини у пізнанні. Поняття про науку та особливості наукового пізнання. Епістемологія. Основні види наукового пізнання. Виникнення науки. Принципи інтерналізму і екстерналізму. Періодизація історії науки. Рівні та структура наукового пізнання. Методи наукового пізнання. Форми наукового пізнання. Сучасні оцінки науки. Поняття про етику науки. Визначення соціокультурних орієнтирів науки.

Тема 5. Суспільство як предмет філософського аналізу

Суспільство як предмет філософського аналізу. Суспільство: поняття, основні характеристики. Структура суспільства. Історичні типи суспільства. Соціальна структура суспільства. Суспільний ідеал і проблема соціального вибору. Соціальний прогрес та його рушійні сили. Теорії соціальної стратифікації й соціальної мобільності. Суспільство і природа. Історичні форми взаємодії суспільства і природи. Особливості сучасної екологічної проблеми. Соціально-екологічні наслідки глобалізації. Екологічна ситуація в Україні.

Тема 6. Філософське осмислення людини

Людина як основний предмет філософського аналізу. Актуальність філософського дослідження людини. Філософські аспекти антропогенезу. Основні філософсько-антропологічні проблеми: природа і сутність людини, антропогенез, сенс життя, смерть і безсмертя, спілкування і

розуміння, людина і космос. Поняття про особу. Соціалізація особи. Уявлення про «Я-концепцію». Ціннісні орієнтації, свобода, відповідальність та криза особи в сучасному світі. Перспективи людини.

Тема 7. Аксиологія.

Людина як основний предмет філософського аналізу. Актуальність філософського дослідження людини. Філософські аспекти антропогенезу. Основні філософсько-антропологічні проблеми: природа і сутність людини, антропогенез, сенс життя, смерть і безсмертя, спілкування і розуміння, людина і космос. Поняття про особу. Соціалізація особи. Уявлення про «Я-концепцію». Ціннісні орієнтації, свобода, відповідальність та криза особи в сучасному світі. Перспективи людини.

Тема 8. Філософське осмислення культури і цивілізаційних процесів

Поняття про культуру і цивілізацію. Матеріальна та духовна культура. Феномен культури та основні напрями його філософського аналізу: аксіологічний, діяльнісний, комунікативний підходи. Історичні моделі культури та цивілізаційні типи. Співвідношення культури і цивілізації. Сутність інформаційно-семіотичної концепції культури. Загальне уявлення про сучасну філософію культури. Передумови, прояви та проблема подолання кризи сучасної культури.

4.1 Розподіл обсягу дисципліни за видами навчальних занять та темами

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Кількість годин (денна / заочна форма)				
		Усього	в т.ч.			
			Л	П (С)	Лаб	СРС
Змістовий модуль 1 Історія філософської думки						
1	Тема 1. Стратегії і напрями сучасної філософії	15	2			13/15
2	Тема 2. Онтологія як філософське вчення про буття. Метафізика. Діалектика	15	4/1	2		9/14
3	Тема 3. Свідомість як філософська проблема	15	4/1	2		9/14
4	Тема 4. Філософія пізнання. Наука як соціокультурний та пізнавальний феномен.	15	4/1	2		9/14
5	Тема 5. Суспільство як предмет філософського аналізу	15	4/1	2		9/14
6	Тема 6. Філософське осмислення людини	15	4	2		9/15
7	Тема 7. Аксиологія.	15	4	2		9/15
8	Тема 8. Філософське осмислення культури і цивілізаційних процесів	14	4	2		8/15
9	Модульна контрольна робота	1		1		
Усього годин		120	30/4	15		75/116

Л – лекції, П (С) – практичні (семінарські) заняття, Лаб – лабораторні заняття, СРС – самостійна робота студентів.

4.2 Тематика семінарських занять

з/п	Тема заняття
1	Онтологія як філософське вчення про буття. Метафізика. Діалектика
2	Свідомість як філософська проблема
3	Філософія пізнання. Наука як соціокультурний та пізнавальний феномен.
4	Суспільство як предмет філософського аналізу
5	Філософське осмислення людини
6	Аксиологія (теорія цінностей).
7	Філософське осмислення культури і цивілізаційних процесів

4.3 Перелік індивідуальних завдань

Головною метою індивідуальних завдань є контроль самостійної роботи студентів. Цей контроль здійснюється завдяки написанню студентами доповідей, рефератів, презентацій тощо. Підготовка презентації – вид самостійної роботи, що виконується студентом поза аудиторними годинами. Студент вільно обирає тематику з числа тем, які пропонуються планами семінарських занять, або узгоджує з викладачем ініціативну тематику. Наступним кроком студент здійснює бібліографічний пошук, використовуючи бібліотечні фонди або Інтернет-ресурси. Також складає план презентації або ставить питання, на які треба отримати аргументовану відповідь. Опанувавши джерела за темою, студент розкриває зміст питань та представляє виконану роботу на семінарі. Обсяг презентації – 10-15 слайдів, текст доповіді – 4-5 стандартних сторінок, набраних на комп'ютері. Основний зміст презентації доповідається у вільній формі на семінарському занятті, і студент отримує оцінку від викладача.

Теми рефератів, презентацій.

1. Аналіз головних тенденцій розвитку філософії к. XIX – XX ст.
2. Структуралізм і постмодернізм: проблеми філософського осмислення культури.
3. Буття людини як проблема в екзистенціальній філософії.
4. Філософські концепції модерну та постмодерну.
5. Структуралізм як методологія гуманітарного пізнання (К.Леві-Стросс, М.Фуко).
6. Ірраціоналізм і волюнтаризм філософії А.Шопенгауера.
7. Проблеми людини та її свободи у філософії екзистенціалізму.
8. Концепція переоцінки цінностей у філософії Ф.Ніцше.
9. Християнський екзистенціалізм Г. Марселя: відповідь запитам сучасного гуманізму.
10. «Метагерменевтика» Ю.Хабермаса. Необхідність коригування герменевтики (теорія комунікативної дії).
11. Онтологічний переворот у філософії XX ст.
12. Еволюція поняття «матерія у філософії й науці»
13. Детермінізм як принцип філософського осмислення світу.
14. Синергетика: зміст і основні проблеми.
15. Субстанціональна концепція простору і часу.
16. Ментальність і свідомість: точки дотику.
17. Свідомість, самосвідомість, підсвідомість: форми вияву.
18. Проблема свідомості у феноменології.
19. Сучасні теорії істини. Людина й істина як міра речей.
20. Концепція як визначений спосіб розуміння явищ.
21. Інтуїція у процесі пізнання та творчості.
22. Проблема критерії істини у філософії та науці.
23. Пізнання як вид духовної діяльності.
24. Суспільний ідеал і проблема соціального вибору.
25. Сучасні концепції про типологію суспільного поступу.
26. Специфіка розуміння особистості в різних типах культур.
27. Особистість та її свобода в поглядах світових релігій.
28. Проблема свободи й відповідальності особи на сучасному етапі розвитку світової цивілізації.
29. Діалектика взаємодії особистості та суспільства.
30. Проблема цінностей в історії філософії, в історії людської діяльності.
31. Зміна цінностей на рубежі епох (XX – XXI ст.).
32. Єдність і протистояння матеріальних і духовних цінностей.
33. Пошук істини й правильність оцінки.

V МЕТОДИ НАВЧАННЯ

(«Положення про організацію освітнього процесу в ДДМА», затверджено Вченою радою ДДМА 26.09.2019 р. протокол №2; «Положення про навчальний дистанційний курс і організацію навчального процесу за заочною (заочно-дистанційною) формою в системі Moodle DDMA у ДДМА», затверджено Вченою радою ДДМА 23.06.2017 р. протокол №6).

В процесі вивчення дисципліни використовуються наступні методи та підходи навчання:

- пояснювально-ілюстративні методи - здобувачі одержують знання на лекціях, з навчальної або методичної літератури шляхом конспектування, тезування, анотування, рецензування, під час консультацій з підготовки рефератів та/або доповідей;
- репродуктивний метод – навчання здобувачів організується за допомогою практичних вправ та робіт, різних форм самоконтролю, що сприяє формуванню знань, навичок і вмінь у здобувачів, основних розумових операцій (аналіз, синтез, узагальнення тощо);
- евристичний метод – під керівництвом викладача або на основі евристичних вказівок здобувачі активно намагаються знайти рішення висунутих у навчанні, або сформульованих самостійно, пізнавальних завдань, що дозволяє активізувати мислення, викликати зацікавленість до пізнання на практичних заняттях та контрольних точках
- комбінація лекційних та практичних занять та консультацій (зокрема особистих консультацій з викладачем та використанніям системи Moodle) із розв'язанням ситуаційних завдань, які розвивають аналітичні здібності та навички роботи в колективі;
- метод проблемного викладу та проблемно-орієнтованого навчання, зокрема з проведенням презентацій – розуміння здобувачами поставленої проблеми та формулювання пізнавальних завдань на основі різних джерел та засобів, уміння проаналізувати поставлене завдання, порівняти різні точки зору та підходи, розуміння логіки та думок викладача, усвідомлення та запам'ятовування;
- метод самостійної роботи здобувачів та самостійного навчання – розв'язання практичних завдань та опрацювання теоретичного матеріалу, що виноситься на самостійне вивчення. Самостійна робота з вивченням оприлюднених навчальних матеріалів, зокрема в системі Moodle.
- активні методи навчання (дискусійні методи) – в будь-яких формах навчання, включаючи лекційні заняття, використовуються елементи дискусії, а саме: обговорення, суперечки, зіткнення позицій, бізнес-симуляції ділові ігри, кейси, тренінги, пояснення, бесіди, дискусії, діалог.

VI КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Контроль знань здобувачів здійснюється за рейтинговою накопичувальною (100-бальною) системою, яка передбачає складання обов'язкових контрольних точок.

З дисципліни «Філософія», яка завершується іспитом або заліком, поточна успішність оцінюється виходячи зі 100 балів. Здобувач, який склав контрольні точки і набрав 55 і більше балів на початок сесії, має право отримати підсумкову оцінку без складання заліку.

Контрольні заходи включають:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних і оцінюється сумою набраних балів;

модульний контроль, що проводиться у формі підсумкової контрольної роботи за відповідний змістовий модуль і має на меті оцінку результатів навчання здобувача після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля;

підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового іспиту або заліку, відповідно до графіку навчального процесу.

Оцінювання знань здобувача під час занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни;
- ознайомлення з рекомендованою літературою; вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді історичних і політичних ситуацій, вміння складати порівняльні характеристики різних філософських традицій у відповідності з історичними умовами їх формування, виконання індивідуальних завдань та завдань, винесених на розгляд в аудиторії;

- логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії;
- здатність проводити критичну та незалежну оцінку певних проблемних питань;
- вміння здійснювати узагальнення інформації, обґрунтовувати власну точку зору та робити висновки, грамотність подачі матеріалу та оформлення роботи;
- вміння складати порівняльні характеристики різних філософських традицій у відповідності з історичними умовами їх формування, здійснювати філософський аналіз джерел;
- вміння критично осмислювати основні ідеї як вітчизняної так і зарубіжної філософії.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи здобувачів є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на практичних заняттях.

Переведення набраних здобувачем балів за 100-бальною шкалою в оцінки за національною (5-бальною) шкалою та шкалою ECTS здійснюється в відповідності до таблиці:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи)	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
81 – 89	B	добре	
75 – 80	C		
65 – 74	D	задовільно	
55–64	E		
30–54	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0 – 29	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ

№	Назва і короткий зміст контрольного заходу	Характеристика змісту засобів оцінювання
1.	Контроль поточної роботи на семінарських заняттях	<ul style="list-style-type: none"> • фронтальне опитування за термінологічним матеріалом та за питаннями до семінарського заняття; • оцінювання активності участі у дискусіях
2.	Індивідуальні завдання	<ul style="list-style-type: none"> • письмовий звіт або реферат, або презентація про виконання індивідуального завдання; • оцінювання самостійності та якості виконання завдання в ході звіту-захисту та співбесіди
3.	Модульна контрольна робота	<ul style="list-style-type: none"> • питання до контрольної роботи
Підсумковий контроль		<ul style="list-style-type: none"> • питання до іспиту або заліку

VII СЕМЕСТРОВИЙ ГРАФІК

Склад і графік складання контрольних точок дисципліни «Історія філософії України», форми і терміни контролю (спеціальність 052 Політологія) для денної форми навчання

№	Назва і стислий зміст контрольного заходу	Рейтингова оцінка		Тиждень
		min	max	
1	Аудиторна робота здобувача оцінюється на основі його відповідей на заняттях, активності у роботі протягом семестру. Поточний контроль – контроль поточної роботи на семінарських заняттях. Студент здатний продемонструвати критичне осмислення лекційного та позалекційного матеріалу, виступати з доповідями з визначених питань, брати кваліфіковану участь у дискусії з наведенням аргументації.	25	40	1-14
2	Написання реферату, або презентація.	5	10	1-14
3	Модульна контрольна робота	25	50	14
4	Оцінка поточної успішності	55	100	15
	Підсумковий контроль	55	100	15

VIII РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

8.1 Основна література

1. Волинка Г.І. Історія філософії. Підручник. 2015. – 480 с
2. Історія філософії : підручник / [Ярошовець В. І. та ін.] ; за ред. д-ра філос. наук, проф. В. І. Ярошовця ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Карпат. ун-т ім. Августина Волошина. - Ужгород : Патент, 2014. 839 с.
3. Кириленко К.М. Філософія: наука і культура. Мультидисциплінарний навчальний посібник/ К. М. Кириленко. К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2014. 216 с.
4. Лузан, А. О. Вступ до філософії : навч. посіб. / А. О. Лузан. – Краматорськ : ДДМА, 2012. 136 с.
5. Лузан А. О. Введення в філософію: навчально-методичний комплекс. А. О. Лузан, В. В. Дементьєва, А. В. Бородай. – Краматорськ: ДДМА, 2014. 310 с.
6. Розвиток філософської думки в Україні. - В.В. Дубінін, Краматорськ : ДГМА, 2006. 208 с.
7. Філософія: Підручник / За заг. ред. М.І. Горлача та ін. – Харків : Консум, 2000.
8. Філософія: навч. посібник / За ред. Л.Ф. Надольного. - 2 вид, перероб. і доп. К. : Вікор, 2001.
9. Філософія: Навч. посібник / За ред.: Л.В. Губерського та ін. 2 вид, перероб. і доп. К.: Вікар, 2001.
10. Філософія: Підручник / За заг. Ред. М.І.Горлача, В.Г. Кременя. 2 вид., перероб. та доп.. Харків: Прапор, 2004. 736с.
11. Chalmers, D. J. Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings. Oxford Univ. Press, 2002. 283 p.
12. Dreyfus H. L., Wrathall M. A. A Companion to Phenomenology and Existentialism. Oxford: Blackwell, 2006. 624 p.

8.2 Додаткова література

1. Арістотель. Нікомахова етика. /Переклад з давньогрецької Віктор Ставнюк К.: «Аквілон – Плюс», 2002. 480 с.
2. Вступ до філософії: кредитно-модульний курс : навч.-метод. посіб. для студ.- заочників / Ред. Л. М. Нікітін. 3-є вид., переробл. та допов. К. : Центр учбової літератури, 2008. 256 с.
3. Історія української філософії : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Горський, К. В. Кислюк. К. : Либідь, 2004. 488 с. : іл. - Бібліогр.: с. 450-464. - Імен. покажч.: с. 478-486.
4. Історія філософії в її зв'язку з освітою : підручник / за ред. Г.І. Волинка . К. : Каравела, 2006 . 480 с.
5. Основи філософських знань: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство [Текст] : підруч. для вищ. навч. закл. / М. І. Горлач [та ін.]. К. : Центр учбової літератури, 2008. 1028 с.
6. Філософія : навчальний посібник для студ. і аспір. вищ. навч. закладів / ред. І. Ф. Надольний. 7-ме вид., стереотип. - К. : Вікар, 2008. 534 с.
7. Філософія : кредит.-модул. курс : навч. посіб. / Л. І. Мозговий [та ін.]. К. : Центр учбової літератури, 2009. 456 с

8.3 Web-ресурси

1. www.dgma.donetsk.ua
2. www.ru.wikipedia.org
3. <https://www.gumer.info>